

ZETASİZM - ROTASİZM MESELESİ VE TÜRKÇE İLE MOĞOLCA ARASINDAKİ İLİŞKİLERE DAİR BAZI DÜŞÜNCELER

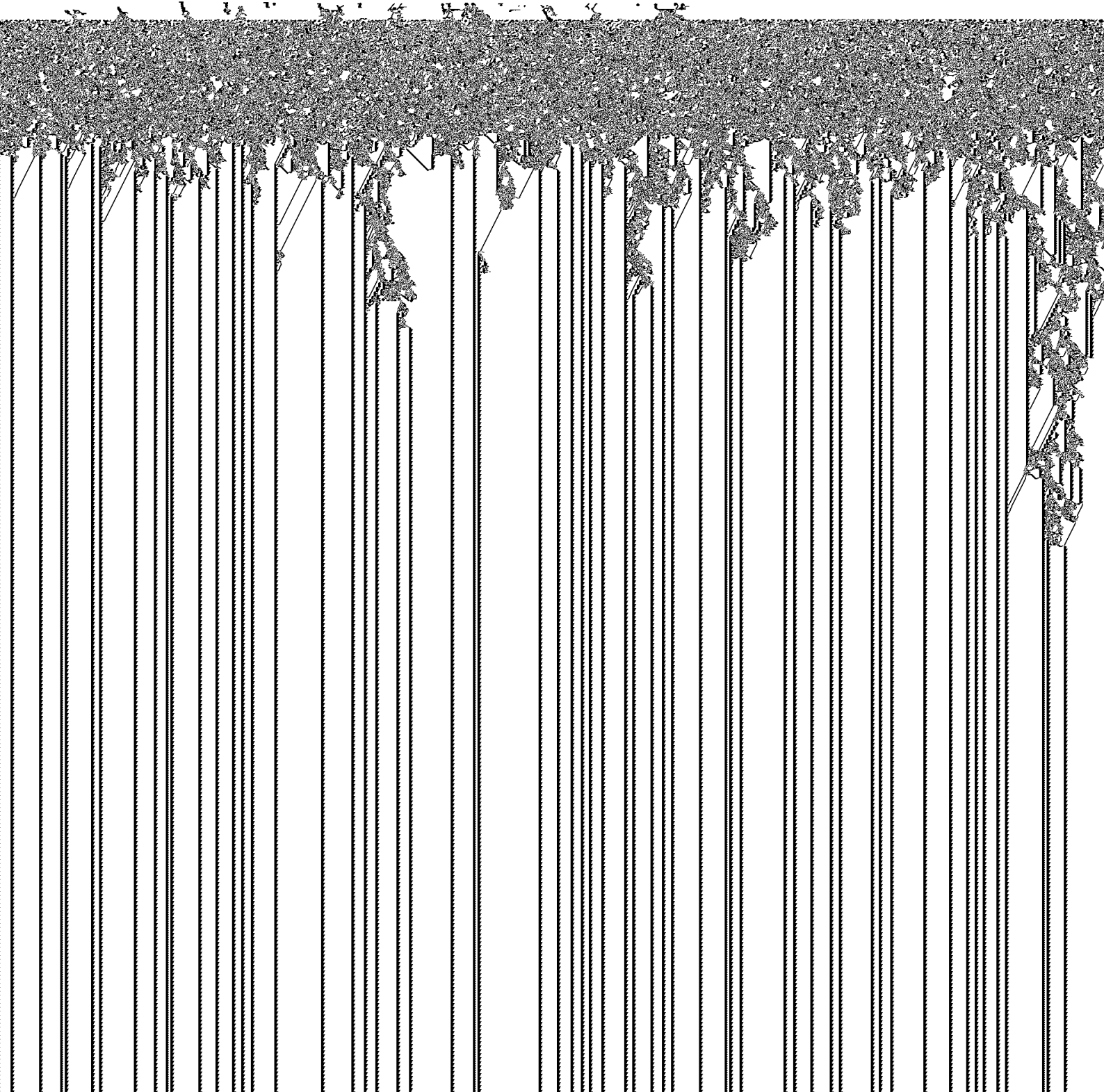
ALEKSANDR M. ŞERBAK

0. Altay teorisinin ana görüşlerinden biri, Çuvaşçanın başka Türk dillerine göre, en arkaik dil olduğunun iddia edilmesidir. Bu münasebetle Türkçe ile Moğolca arasındaki ilişkileri açıklamak için Çuvaş dilinin malzemeleri çok gerekli sayılmaktadır. Maamafih sağlam olmayan bu görüş has-

ŝanăx “un”, *vădăr* “otuz”, *vărman* “orman”, *vun* “on”, *vut* “ot”, *yat* “at”, *yër* “iz”, *yus* “as”, *yut* “yad”, *yux-* “akmak”.

Morfolojiye gelince, ilk baŝta fiillerin ŝekillerinde bulunan yenilikleri zikredeceğiz : *iledëp* (< *ala turur pen*) “alıyorum”, *ilëp* (< *alır pen*) “alıyorum”, *ilëttëm* (< *alır ertim*) “alırdım, alacaktım”, *ilettëm* (< *ala turur ertim*) “alıyordum”, *ilnëççe* (< *alğan erti*) “almıŝtı”.

Hal ŝekillerinde de yenilikler az değildir. Evvelâ, datif ekinin akkuzatif eki ile bir ŝekle dūŝmesi müşahede edilir : *laža* “at”, *lažana* “ata, atı”. Bundan sonra, edatlardan oluŝan birkaç yeni hal ŝeklinin gelmesini kaydetmemiz

Bilindiği gibi, ötümsüz ünsüzler iki ünlü arasında bulunduğu yumuşar ve ötümlüleşir. Krş. Lat. *ausum* > *aurum* "altın"; Eski Türk. *tuwuz* "iri" -*tuwra* (*tuwura-*) "irileşmek"; *semiz* -*semri-* (*semiri-*, Türkm. *semre-*, Tuv. *semiri-*) "semirmek", *yavız* "zayıf" - *yavri-* (*yavırı-*) "zayıflamak", *kagansız* - *kagansıra-* "kağansız kalmak", *elsiz* "kabileler birliğinden mahrum olan" - *elsire-* "kabileler birliğinden mahrum olmak", *tatıgsız* "tatsız" - *tatıgsıra-* "tatsız kalmak," *tınsız* "cansız" - *tınsıra-* "bilincini kaybetmek", *ögsüz* "akılsız" - *ögsire-* "aklını kaybetmek", *inçsiz* "rahatsız" - *inçsire-* "rahatsız kalmak", *başsız* - *başsıra-* "başsızlaşmak"; Hak. *haşıs* "aptal" - *haşırıl-* "kudurmak"; Türkm. *gūduδ* "kuduz, kuduruk" - *gūdura-* (Eski Türk. *kudur-*, Çuv. *kādār-*) "kudurmak". Burada şunu kaydetmek gerekiyor ki G. Doerfer'e göre, -*sız* ~ -*siz* ~ -*suz* ~ -*süz* ekleri ile -*sıra* ~ -*sire* ekleri arasında ilişki yoktur. G. Doerfer'in muhakeme tarzı şudur: Eski Türkçede -*suz* ~ -*süz* şekilleri var olduğu halde, -*sura* ~ -*süre* gibi şekiller bulunmaz. Demek, onlar birbirinden farklı olur.⁶ Amma G. Doerfer söz konusu eklerin fonetik yapısını hesaba katmamıştır. İkinci veya üçüncü hece sonunda olan ünlüler bazan yuvarlaklaşma olayına uğramaz. Bu konuda Eski Anadolu Türkçesinden alınmış örnekleri gösteriyoruz: *gördüm*, *gördüη*, *gördi*, *gördük*, *gördüηüz*, *gördiler*.⁷

b) Rotasizm ödünç kelimelerde yer almaktadır. Bunlarda s (z) ünsüzünün r'ye değiştiği hiç şüphesizdir. Çuv. *vāgār*, Eski Türk. *öküz*, Tohar B *okso* "öküz"; Çuv. *pir*, Eski Türk. *böz*, Tohar. B *bös* "böz"; Çuv. *šer (> Mord. *sere*) "bakır", Eski Türk. *yez* "pirinç, sarı bakır", Tohar. A *wäs* ~ Tohar. B *yasa* "altın", Lat. *aes* "tunç, bakır".

Bu örneklerde de görüldüğü üzere Hint - Avrupa dillerinden Türk dillerine geçen eski ödünçlemelerde r ünsüzünün z'ye değişmesinin olmaması

lažaran (< *lažadān*) “attan”, *kalarām* (< *kalađām*) “dedim”, *tutrām* (< *tut-đām*) “tuttum”.

1. 2. Rotasizm olayının Doęu Avrupa ve Sibirya bölgesinde özellikle uvařaya ait bir özellik olduğu görülür. Rotasizimli kelimeler uvařadan, daha doğrusu Eski uvařadan bir yandan Moęol ve Manu - Tunguz dillerine, öte yandan da Macar diline alınmıştır. Moęol dillerinde böyle kelimelerin sayısı, şüpheli durumların dışında, yirmi beş kadardır : Orta Moğ.

Yukarıda gösterildiği gibi, rotasizm olayının Çuvaşçadan başka Türk

da, onların yakın bir gemiŐte y ve  seslerinin etkisi altında meydana geldiği Şüphesizdir, krş. Tat. *baram* “giderim” /*bar'am* (<*bayram*) “bayram”; uv.

“iz”; Tuv. *kas*, Kirg. *kaz*, Türkm. *gāδ*, Yak. *xās*, Çuv. *xur* “kaz”; Tuv. *kas-*, Kar., Kirg. *kaz-* “kazmak”; Tuv. *kıs*, Kirg. *kız*, Türkm. *giδ*, Yak. *kīs*, Çuv. *xēr* “kız”; Tuv. *kıs-*, Kar. *kız-*, Çuv. *xēr-* “kızmak”; Tuv. *kes-*, Kirg.

B *bös*), *puzğa* “eşik” (< Tat. < Orta Moğ.), *päs-* “bozmak” (< Tat., krs. Türkm. *boδ-*, Kirg. *buz-*, Tuv. *bus-*).